

Проблеми кримінально-правової, кримінально-виконавчої та кримінологічної (профілактичної) політики

Козодай М. А.

Психологічні аспекти вибору засобів виправлення неповнолітніх засуджених

УДК 343.244

Актуальність. Процес соціалізації людини відбувається з моменту її народження і до того часу, коли індивід може усвідомлено нести відповідальність (як у позитивному, так і в негативному сенсі) за свої соціально значимі дії. Недостатнє вироблення в особі такої якості як відповідальність (у позитивному сенсі), приводить до того, що індивідові рано чи пізно доводиться нести юридичну відповідальність в негативному сенсі. Якщо це трапляється, то говорять, що соціалізація даного індивіда пройшла негативно і потрібне виправлення та ресоціалізація такої особи. Держава у такому разі вимушена притягнути її до кримінальної відповідальності, а при необхідності застосувати заходи кримінального покарання. З того часу і починається для засудженого процес його "ресоціалізації, виправлення (у широкому розумінні цього слова)" [1, с. 57].

Ступінь розробки. В контексті юридичної та пенітенціарної психології проблеми вибору засобів виправлення неповнолітніх засуджених досліджували такі науковці, як: Александрова Л. А., Баранов П. П., Волков В. М., Курбатов В. І., Дімітров А. В., Коновалова В. Є., Коритченкова Н. І., Костицький М. В., Кошинець В. В., Михайлова В. П., Орбан-Лембрик Л. Е., Петечел О. Ю., Чуфаровський Ю. В., Шепітько В. Ю., Шиханцов Г. Г., Янаєв С. І. та ін. Однак розробка співвідношення виховання та виправлення неповнолітніх засуджених потребує додаткової розробки внаслідок специфіки вказаної групи осіб.

Метою статті є встановлення психологічних особливостей вибору засобів виправлення неповнолітніх засуджених.

Виклад основного матеріалу. Слід погодитися з М. І. Єнікеевим і О. Л. Кочетковим в тому, що ресоціалізуюча діяльність виховних установ спрямована на вирішення двох основних завдань: виконання кримінального покарання і ресоціалізацію особи засудженого; формування у нього якостей, необхідних для

адаптованої поведінки в суспільстві. Ці автори правильно звертають увагу на те, що основна особливість виправної діяльності органів, що виконують кримінальне покарання, пов'язана з важковиховуваністю неповнолітніх засуджених, що сам факт поміщення індивіда до виправної установи свідчить про наявність у нього особливих аномалій. Для успішної роботи по ресоціалізації засуджених співробітники виправних установ повинні знати особливі особливості кожного з них. Завдання це складне і трудомістке. Його вирішення вимагає спеціальних психологічних знань, орієнтації в структурі особи, динаміці її поведінки, в релевантних (значущих) для неї засобах впливу [2, с. 375].

Виконання кримінального покарання — один із засобів і умов ресоціалізації особи злочинця. З одного боку, виправна установа повинна моделювати життя звичайного нормального суспільства; з іншого боку, в ній виконується покарання, встановлюється примусовий режим його відбування, що визначає не лише рамки поведінки засуджених, але і межі проведення з ними колекційного впливу. З'єднання цих двох моментів на переломному етапі життя засудженого — найважливіша соціальна проблема теперішнього часу.

Процес ресоціалізації особи засудженого не повинен формувати у нього негативні якості, не розбещувати його етично, не розхитувати його психіку; він має бути відкритим і формувати позитивні якості засудженого.

Позитивні результати переструктурування особи засудженого в період відбуття покарання можуть настати лише при такій ситуації, коли обумовлені для нього заборони і обмеження він сприймає як необхідну і об'єктивну реальність.

Останніми роками у виправній педагогіці сформувалася думка, що перевиховання є процес виховного впливу на засуджених в період відбуття ними покарання, а виправлення — це результат даного процесу. Можна стверджувати, що цей результат можливий лише при комплексному підході в застосуванні до засудженого закладених у виправній педагогіці, психології (і навіть в самому покаранні) засобів, під впливом яких він зміниться в кращу сторону, тобто виправиться. Виховний вплив на засуджених в сукупності з іншими психолого-педагогічними заходами і прийомами дає підставу розглядати його як важливий засіб ресоціалізаційної діяльності виправних установ. Здійснюючі ресоціалізацію засуджених за допомогою їх виправлення органи, виконуючі покарання, індивідуалізують свої роботи [3, с. 65], удосконалюють її напрями, форми і методи, а також забезпечують поле діяльності для психолого-педагогічних служб [4, с. 124].

Діяльність адміністрації виховної колонії, направлена на виправлення засуджених, сама по собі ще не дає гарантії того, що в майбутньому особа, що відбула покарання, знов не скоїть злочин, навіть якщо під час відбуття покарання особа засудженого зазнала глибокі позитивні зміни. Ізоляваність, відірваність від життя на волі породжує ряд проблем, які істотно ускладнюють процес повернення особи, що відбула покарання, в нормальні умови життя.

Як правило, підготовка засуджених до звільнення повинна починатися з перших днів перебування в колонії. В зв'язку з цим на адміністрацію виховної колонії лягає забезпечення наступного завдання - проведення заходів, що створюють передумови для успішного проходження процесу ресоціалізації, складності якого обумовлені різкою зміною умов життя визволеного. В тому числі сюди відноситься і вибір засобів впливу на засудженого.

Передбачені законодавством основні засоби виправлення засуджених забезпечують певні напрями цього процесу. Так, наприклад, праця як засіб виправлення забезпечує можливість залучення підлітка до трудової діяльності, освоєння ним відповідній важливій соціальній ролі. Виховна, загальноосвітня, професійна підготовка орієнтовані

на формування в засудженого соціально корисних якостей, розширення кругозору і рівня розвитку для забезпечення можливості нормального входження в соціальне життя після звільнення.

Як справедливо відзначає С. Н. Повомарьов, "...поведінка неповнолітнього засудженого під час відбуття покарання залежить від його адаптації до нових умов. У свою чергу, для неповнолітніх, таких, що відбувають позбавлення волі, одним з головних чинників адаптації до найближчого оточення і підготовки до життя на волі стають міжособові стосунки, що склалися в середовищі засуджених" [5, с. 29].

При виконанні покарання до засуджених застосовуються такі засоби виправлення і ресоціалізації (ч. 3 ст. 6 КВК): встановлений порядок виконання та відбування покарання (режим), суспільно корисна праця, соціально-виховна робота, загальноосвітні і професійно-технічне навчання, громадський вплив.

Сукупність засобів виправлення засуджених при їх застосуванні утворює виправний вплив, який є особливим виглядом виховного, педагогічного процесу, здійснюваного при виконанні покарань, тобто в умовах реалізації заходів державного примусу, обмеження прав, свобод і законних інтересів засуджених. Вони не тотожні педагогічному процесу, що проводиться, наприклад, в навчальних закладах.

Об'єм і характер засобів виправлення залежить від різних факторів. Згідно ч.4 ст.6 КВК, засоби виправлення і ресоціалізації засуджених застосовуються з урахуванням виду покарання, особистості засудженого, характеру, ступеня суспільної небезпеки і мотивів вчиненого злочину та поведінки засудженого під час відбування покарання. Навіть при виконанні різних видів покарань, пов'язаних з ізоляцією від суспільства, виправний вплив на засуджених відрізняється за своїм змістом.

Виправний вплив відрізняється від звичайного виховання по своєму об'єкту. Стосовно позбавлення волі як об'єкт для нього виступають особи, засуджені до позбавлення свободи, що представляють найбільшу небезпеку для суспільства і запуснені в соціально-етичному відношенні. Особливості об'єкту визначають спрямованість виправної дії — не лише формування особи громадянина, але і його виправлення.

Під засобом виправного впливу на засуджених слід розуміти ті заходи, які використовуються в установах і органах, виконуючих кримінальні покарання, для вирішення цілей кримінального покарання.

Закон визначає виправлення засудженого як формування у нього правослухняної поведінки, шанобливого відношення до людини, суспільства, праці, норм і традицій людського співжиття. Закон визначає і основні засоби виправлення засуджених.

Основні засоби виправної дії на засуджених мають неоднакову природу. Режим в своїй основі є правовою категорією. У ньому особливо рельєфно виражені каральна суть кримінального покарання, хоча режим має і певне виховне значення. Він привчає засуджених до порядку, дисципліни, організованості.

Суспільно-корисна праця — категорія економічна, але використовувана у виховних, педагогічних цілях. Причому інтереси виправлення засуджених не повинні підкорятися меті отримання прибутку від їх праці.

Виховна робота і соціальний вплив — категорії педагогічні, етичні, це власне виховні засоби виправлення засуджених. Загальноосвітня і професійна підготовка широко застосовується у виправних установах. Навчання в школі для осіб, що не мають середньої освіти, є обов'язковим. Засуджені можуть навчатися в середній школі, якщо така школа є у виправній установі.

Професійне вчення, професійна підготовка є обов'язковими для осіб, що не мають спеціальності. Відношення засудженого до навчання є одним з критеріїв при визначенні міри його виправлення.

Висновки. Всі засоби виправної дії застосовуються відносно всіх засуджених, проте співвідношення засобів, їх конкретне вживання мають бути строго індивідуалізовані залежно від характеру і міри суспільної небезпеки вчиненого ними злочину, особи конкретного засудженого, а також його поведінка в процесі відбуття покарання. Індивідуалізація вживання основних і інших засобів (робота різних самодіяльних організацій і так далі) виправного впливу проводиться строго в рамках закону.

Але для того, щоб успішно здійснювати індивідуалізацію виконання покарання, необхідно добре знати особу засудженого і враховувати її особливості (в нашому випадку особливо вік, стать, наявність колишньої судимості, рівень освіти, спеціальність, поведінка засудженого, його симпатії і антипатії, схильності і так далі).

У зв'язку з цим необхідно забезпечити виховний заклад кваліфікованими психологами. Лише при тісному контакті вихователів з психологами індивідуальна робота із засудженими досягне належної ефективності. Використання тестів, що визначають психологічну сумісність, дозволить запобігти багатьом конфліктним ситуаціям, створити сприятливий клімат усередині колективу колонії, що значною мірою сприятиме виправленню неповнолітніх засуджених.

1. Шаргородский М. Д. Система наказаний и их эффективность // Советское государство и право. – 1968. – № II. – С. 57.
2. Еникеев М. И., Кочетков О. Л. Общая, социальная и юридическая психология: Краткий энциклопедический словарь. М., 1997. С. 375.
3. Стручков Н. А. Курс исправительно-трудового права. Проблемы общей части. С. 65.
4. Рыбак М. С. Воспитательная работа как средство ресоциализации осужденных в исправительных учреждениях: Учебно-метод. пособие. Саратов, 1998. С. 124.
5. Повомарев С. Н. Освобождение от отбывания наказания из воспитательно-трудовых колоний: Дис.канд. юрид. наук. М., 1980. С. 29.

Козодай М. А. **Психологічні аспекти вибору засобів виправлення неповнолітніх засуджених.**

В статті досліджуються психологічні аспекти вибору засобів виправлення неповнолітніх засуджених

Ключові слова: виправлення, перевиховання, неповнолітній, засуджений.

Kozoday M. A. **Psychological aspects of choice of correction methods of condemned underage.**

В статье исследуются психологические аспекты выбора средств исправления несовершеннолетних осужденных.

Ключевые слова: исправление, перевоспитание, несовершеннолетний, осужденный.

Kozoday M.A. **Psychological Aspects Of Selection Of Correction Methods Of Condemned Underage.**

The article investigates the psychological aspects of choice of correction of condemned underage

Keywords: correction, underage, condemned.